

Research Article

Dor: 20.1001.1.25385968.1402.18.2.18.7

Social Capital and Rural Participation in Spatial Developments of Rural Settlements with the Mediating Role of Perceived Effects of Plans and Projects (Case Study: Esfandagheh District, Jiroft Township)

Nasser Shafieisabet^{1*} & Faezeh Ebrahimipour²

1. Associate Professor, Department of Human Geography & Spatial Planning, Faculty of Earth Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

2. Ph.D Candidate, Geography & Rural Planning, Faculty of Earth Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

* Corresponding author: Email: n_shafei@sbu.ac.ir

Receive Date: 06 July 2020

Accept Date: 20 April 2022

ABSTRACT

Introduction: Today, the spatial developments of rural settlements are largely influenced by the social capital of the villagers; And the effect of promoting social capital improves coordination and cooperation between members of a group and an organization

Research aim: The present study analyzes the effects of social capital and rural participation in the spatial developments of rural settlements with the mediating role of perceived effects of plans and programs in Esfandagheh.

Methodology: The current research has verified the influencing and influencing variables in this relationship by quantitative and descriptive-analytical method and with the tool of the questionnaire. Also, analysis of demographic characteristics and aggregation of questions to enter the model, and analysis of the structures and relationships expressed in the theoretical framework were performed using Amos Graphics software.

Studied Areas: The geographical area of this research is Esfandagheh district.

Results: The results of the research show that there is a positive and significant relationship between 4 variables of social capital out of 6 variables, and the participation of villagers is measured with four mediating variables of environmental-ecological, social, economic and physical-infrastructure effects perceived from plans and programs.

Conclusion: The results of the present research show that the relationship between villagers' social capital and participation in plans and programs is significant due to environmental effects, and the value of this indirect effect of villagers' social capital on participation in plans and programs is 0.11, and villagers' social capital on participation in plans and programs is effective due to social effects and the value of this indirect effect of villagers' social capital on participation in plans and programs is 0.18. But the social capital of villagers has no effect on participation in projects and programs through economic effects, and the amount of this indirect effect of social capital of villagers on participation in projects and programs is 0.07. Also, social capital of villagers on participation in projects and programs through physical effects. It is effective and the value of this indirect effect of villagers' social capital on participation in plans and programs is 0.23. And the value of this direct effect of villagers' social capital on participation in plans and programs is 0.39.

KEYWORDS: Social Awareness and Cohesion, Network and Social Relations, Perceived Environmental Effects, Esfandagheh District, Jiroft Township

فصلنامه علمی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی
دوره ۱۸، شماره ۲ (پیاپی ۶۳)، تابستان ۱۴۰۲
شاپای چاپی ۰۹۶۸-۲۵۳۸ شاپای الکترونیکی ۰۹۵۵-۲۵۳۸
<http://jshsp.iaurasht.ac.ir>
صص. ۱۶۲-۱۴۹

Dor: 20.1001.1.25385968.1402.18.2.18.7

مقاله پژوهشی

سرمایه اجتماعی و مشارکت روستاییان در تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی با نقش میانجی اثرات ادراک شده از طرح‌ها و برنامه‌ها (مطالعه موردی: بخش اسفندقه، شهرستان جیرفت)

ناصر شفیع‌ی ثابت^{۱*} و فائزه ابراهیمی پور^۲

۱. دانشیار گروه جغرافیای انسانی و آمایش، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
۲. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

* نویسنده مسئول: Email: n_shafiei@sbu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۶ تیر ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش: ۳۱ فروردین ۱۴۰۱

چکیده

مقدمه: امروزه، تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی تا حدود زیادی متأثر از چگونگی سرمایه اجتماعی روستاییان است؛ و بی‌آیند ارتقاء سرمایه اجتماعی باعث بهبود هماهنگی و همکاری بین افراد یک گروه و سازمان با یکدیگر می‌شود.

هدف: پژوهش حاضر به واکاوی اثرات سرمایه اجتماعی و مشارکت روستاییان در تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی با نقش میانجی اثرات ادراک شده از طرح‌ها و برنامه‌ها در بخش اسفندقه پرداخته است.

روش‌شناسی تحقیق: پژوهش حاضر به روش کمی و توصیفی - تحلیلی و با ابزار پرسشنامه، متغیرهای اثرگذار و اثرپذیر را در این ارتباط، واریس کرده است. همچنین تجزیه و تحلیل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و تجمیع پرسش‌ها برای ورود به مدل، و تحلیل سازه‌ها و روابط بیان شده در چهارچوب نظری با استفاده از نرم‌افزار آموس گرافیک انجام شد.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو جغرافیایی این پژوهش، بخش اسفندقه است.

یافته‌ها: بی‌آیندهای پژوهش حاکی از وجود رابطه مثبت و معنادار بین ۴ متغیر سرمایه اجتماعی از عمتغیر است و مشارکت روستاییان با چهار متغیر میانجی اثرات محیطی - اکولوژیک، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی - زیربنایی ادراک شده از طرح‌ها و برنامه‌ها سنجیده شده است.

نتایج: نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که رابطه سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها به واسطه اثرات محیطی معنادار است و مقدار این اثر غیرمستقیم سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها ۰/۱۱ است و سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها به واسطه اثرات اجتماعی اثرگذار است و مقدار این اثر غیرمستقیم سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها ۰/۱۸ است. و اما سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها به واسطه اثرات اقتصادی اثرگذار نیست و مقدار این اثر غیرمستقیم سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها ۰/۰۷ است. همچنین سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها به واسطه اثرات کالبدی اثرگذار است و مقدار این اثر غیرمستقیم سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها ۰/۲۳ است. و سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها اثرگذار است و مقدار این اثر مستقیم سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها ۰/۳۹ است.

کلیدواژه‌ها: آگاهی و انسجام اجتماعی، شبکه و روابط اجتماعی، اثرات محیطی ادراک شده، بخش اسفندقه، شهرستان جیرفت

مقدمه

امروزه، تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی تا حدود زیادی متأثر از چگونگی سرمایه اجتماعی روستاییان است؛ و پی‌آیند ارتقاء سرمایه اجتماعی باعث بهبود هماهنگی و همکاری بین افراد یک گروه و سازمان با یکدیگر می‌شود (Putnam, 2017). سرمایه اجتماعی شرایط را برای تولید محصولات و ایده‌هایی جدید و مناسب فراهم می‌سازد و خلاقیت را در سکونتگاه‌های روستایی افزایش می‌دهد (Hansi & Batagoda, 2017). به گونه‌ای که ساکنان روستایی از طریق ارتباط، همکاری، هماهنگی، و به اشتراک گذاری اطلاعات و کارآیی، مهارت‌های عملکردی خود را ارائه می‌دهند (Hofferth & Iceland, 1998). براین بنیاد سرمایه اجتماعی تأثیر مستقیمی در توانایی ایجاد سرمایه فکری و به کارگیری توانایی‌ها و دانش بومی روستاییان دارد (Ghoshal, 2016). در این راستا، با بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی و ایجاد مشارکت بین روستاییان شرایط برای بهبود ابعاد تحول فضایی فراهم می‌سازد (Sapienza, 2016; Johnson & Kort, 2019). بدین ترتیب، سرمایه اجتماعی به مثابه یک ویژگی مثبت در همه سکونتگاه‌های روستایی گفته می‌شود که با آسان سازی همکاری‌ها و هنجارها، کنشگر کارسازی در یک محدوده جغرافیایی انگاشته می‌شود که می‌تواند زمینه را برای مشارکت روستاییان پدیدار سازد (Sørensen, 2012; Vasylychenko, 2018). چون از راه سرمایه اجتماعی، شرایط برای نوآوری و آشکارشدن ایده‌ها در سکونتگاه‌های روستایی فراهم می‌شود (Sørensen, 2012). براین اساس، سرمایه اجتماعی، به مثابه بن‌مایه هر سکونتگاه محلی، از فشردگی و نیرومندی روابط در فضای روستایی پشتیبانی می‌کند (Brown & Ashman, 1990; Putnam & Goos, 2007). همچنین، سرمایه اجتماعی، زمینه آسان سازی همکاری برای ایجاد شبکه‌ها و روابط اجتماعی بین روستاییان را فراهم می‌سازد (Hansi & Batagoda, 2017). زیرا، هماهنگی و همکاری را در درون سکونتگاه‌های روستایی برای منفعت‌های دوسویه روستاییان آسان می‌سازد (Sørensen, 2012). براین شالوده برابری در ارزش‌ها و ایده‌ها را در سکونتگاه‌های روستایی بهبود می‌بخشد (Putnam, 2017). بنابراین، روستاییان باهم همکاری می‌کنند، دانش و دسترسی به منابع را به اشتراک می‌گذارند و مهارت افراد به طور گسترده‌ای درک می‌شود، بدین ترتیب، دانش و مهارت، شبکه‌ها و روابط اجتماعی گسترش پیدا می‌کند و سکونتگاه‌های روستایی شکوفا می‌شوند (Portney, 2016). افزون براین جریان بهتری بین روستاییان شکل می‌گیرد و پیوندهای اجتماعی افراد یا پیوندهای بین گروه‌ها، که به گونه‌ای ذاتی اجتماعی هستند نیرومند می‌شوند. در این صورت ارزش‌ها و نگرش‌های روستاییان و سطح اعتمادشان به گروه‌های گوناگون و بین خودشان افزایش پیدا می‌کند (Dughayi, 2013). همچنین، سرمایه اجتماعی پیوستگی نیرومندی بین روستاییان ایجاد می‌کند؛ و می‌تواند ابزار بنیادین برای سودرسانی به روستاییان در سکونتگاه‌های محلی باشد و تعامل مبتنی بر مشارکت بین روستاییان را گسترش دهد؛ و زمینه را برای تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی فراهم سازد (Robin, 2017; Suleimangoli et al, 2018; Sebastián & Selle, 2019).

با بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی، روستاییان برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها تشویق می‌شوند (Creswell, 2019). آن‌ها تلاش بیشتری برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌های روستای شان انجام می‌دهند. بنابراین، از روستاییانی که تا پیش از این در شبکه‌ها و روابط اجتماعی، و مشارکت در تشکل‌های روستایی کنار گذاشته شده بودند، بهره‌گیری می‌شود (Ghoshal, 2016). سرانجام این که سرمایه اجتماعی به مثابه بن‌مایه‌ای بنیادین برای مشارکت روستاییان و بهبود اثرات محیطی - اکولوژیک، اجتماعی - اقتصادی و کالبدی - زیربنایی گفته می‌شود (Putnam & Goos, 2007). دراین راستا، چگونگی بهبود شاخص‌های سرمایه اجتماعی در فراگرد تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی بررسی است که می‌توان پاسخ آن را در درون هر منطقه و ناحیه جستجو کرد. بدین ترتیب، ضرورت و اهمیت موضوع ایجاد می‌کند تا شناخت علمی و دقیق‌تری به مسأله بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی در فراگرد تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی بدست آوریم. زیرا، این نوع شناخت می‌تواند به کاهش فقر، نابرابری، بی‌عدالتی و بهبود ابعاد تحولات فضایی در ناحیه مورد مطالعه کمک نماید. بنابراین، مسأله بنیادین این است که اثرات محیطی - اکولوژیک، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی - زیربنایی ادراک شده روستاییان متأثر از بهبود سرمایه اجتماعی روستاها چه تأثیری بر مشارکت شان در طرح‌ها و برنامه‌ها در فراگرد تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی در ناحیه مورد مطالعه دارد؟ در راستای مسأله اصلی، سؤال‌های فرعی مقاله به شرح زیر است: سرمایه اجتماعی روستاییان چه تأثیری بر اثرات محیطی - اکولوژیک، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی - زیربنایی ادراک شده آن‌ها از طرح‌ها و برنامه‌ها در فراگرد تحولات فضایی سکونتگاه‌های

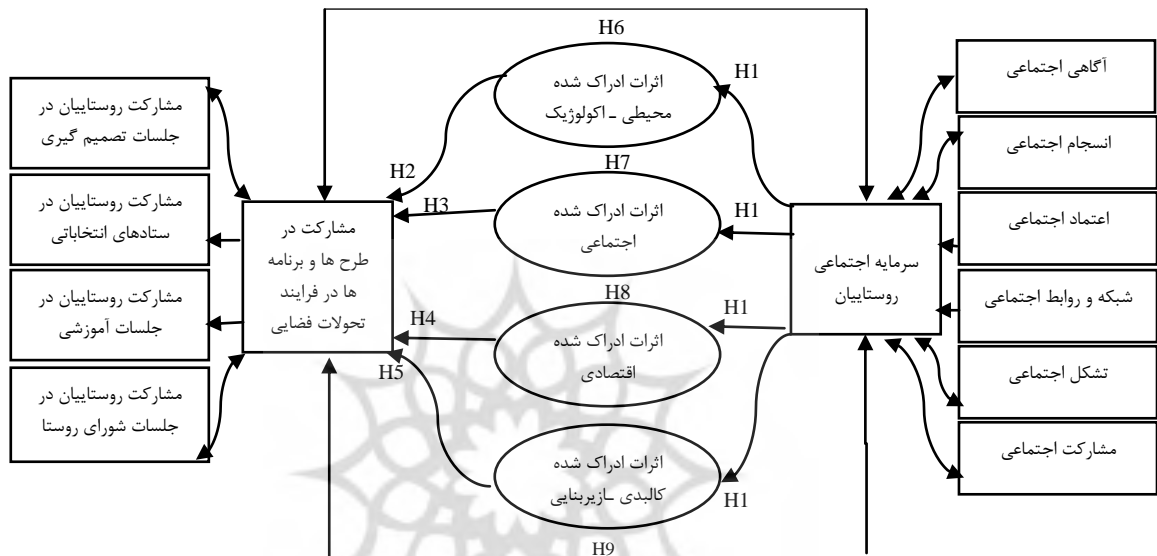
روستایی در ناحیه مورد مطالعه دارد؟ اثرات محیطی - اکولوژیک، اجتماعی و اقتصادی ادراک شده روستاییان متأثر از سرمایه اجتماعی روستاها تا چه اندازه در مشارکت شان در طرح‌ها و برنامه‌ها در فراگرد تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی در ناحیه مورد مطالعه اثرگذار است؟ سرمایه اجتماعی روستاییان با نقش میانجی اثرات محیطی - اکولوژیک، اجتماعی و اقتصادی ادراک شده از اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها چه تاثیری بر مشارکت آنان در طرح‌ها و برنامه‌ها در فراگرد تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی در ناحیه مورد مطالعه دارد؟

برای پاسخگویی به سوال‌ها، برپایه واری ادبیات و پیشینه موضوع که به تفصیل در ادامه آورده می‌شود، چارچوب مفهومی و فرضیه‌های این پژوهش تدوین شد. در این راستا، براساس واکاوی ادبیات موضوع، واژه سرمایه اجتماعی که برای نخستین بار بوسیله "لیدا جادسون هانی فان" به کار برده شد (Putnam & Goos, 2007)؛ پس از وی، نظریه پردازانی همچون: بورديو، پاتنام، کلمن و غیره این مفهوم را در چارچوب ابعاد گوناگون همچون: آگاهی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، شبکه و روابط اجتماعی، انسجام اجتماعی، گروه‌های اجتماعی، و مشارکت اجتماعی که مردم برای حل مشکلات عمومی خود ترسیم می‌کنند، دانستند (Vasylichenko, 2018). بنابراین، سرمایه اجتماعی یکی از پایه‌های بنیادین برای بهبود مشارکت روستاییان قلمداد شده است (Zelli, 2016 & Fraser, 2021). سرانجام این که بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی روستاییان باعث بهبود اثرات محیطی ادراک شده آن‌ها از طرح‌ها و برنامه‌ها در راستای تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی می‌شود.

بدین ترتیب، از ابعاد بنیادین سرمایه اجتماعی، بهره‌گیری از ظرفیت‌های آشکار و پنهان آگاهی اجتماعی است که زمینه را برای کنشگری روستاییان و بهبود مشارکت‌شان در اجرای برنامه‌ها و طرح‌های تحول فضای روستایی فراهم می‌سازد (Portney, 2016). همچنین، آگاهی بخشی روستاییان موجب انسجام اجتماعی، سازگاری جمعی و مشارکت بین آنان می‌شود (Ghoshal, 2016)؛ و زمینه را برای اعتماد اجتماعی آن‌ها در راستای ایجاد روابط انسانی مؤثر، برقراری و بهبود ارتباط مردمی و شکل‌پذیری گروه و کارگروهی فراهم می‌آورد (Dughayi, 2013). بدین ترتیب، هرچه شبکه اجتماعی در جامعه‌ای درهم فشرده‌تر باشد، احتمال بیشتری وجود دارد که ساکنان آن جامعه بتوانند برای منافع متقابل همکاری نمایند (Jafari et al., 2017; Sapienza, 2019; Johnson & Kort, 2016)؛ و موجب شکل‌گیری تشکل‌ها شوند. تشکل‌سازی نیز گردآمدن افراد محلی و غیرمحلی، حقیقی یا حقوقی است که دارای هدف مشترک هستند و دستیابی به این هدف از طریق مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی - اقتصادی جامعه محلی شان امکان‌پذیر می‌شود (Zelli, 2016). بنابراین، بر مبنای آن چه که گفته شد، بهبود شاخص‌ها در فراگرد تحول فضایی سکونتگاه‌های روستایی از راه توجه به مقوله سرمایه اجتماعی امکان‌پذیر است. به سخن دیگر، سرمایه اجتماعی به مثابه شبکه، روابط و هنجارهایی است که به روستاییان کمک می‌کند که با هماهنگی و برقراری رابطه با یکدیگر، با چالش‌های محیطی - اکولوژیک و اجتماعی - اقتصادی سکونتگاه‌شان آسان‌تر رو به رو شوند (Dughayi, 2013). به گونه‌ای که بهبود تحول ابعاد محیطی و توسعه سکونتگاه‌ها از راه بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی و در پی آن مشارکت ساکنان امکان‌پذیر می‌شود (Robin, 2017; Suleimangoli et al., 2018; Sebastián & Selle, 2019).

برای واکاوی مناسب تر ابعاد مقوله اثرگذار و اثرپذیر پژوهش، پیشینه موضوع در کشورهای گوناگون به شرح زیر واری شد: پژوهش‌ها در ارتباط با سرمایه اجتماعی روستاییان و اثرات ادراک شده محیطی آن‌ها از برنامه‌ها و طرح‌ها برای مشارکت شان در تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی، پی‌آمدهای گوناگونی نشان داده است. در این راستا، فهم روابط و انسجام اجتماعی و درک منافع مشترک بین روستاییان، باعث می‌شود آن‌ها منافع موجود در روستا را برای خود مناسب بدانند و در فراگرد اجرای برنامه‌ها و طرح‌های تحول فضایی مشارکت کنند (Shafiee Sabet, et al, 2017; Vasylichenko, 2018). بر این شالوده، در پژوهش‌های بررسی شده، آشکار شد، بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی موجب ترقی اثرات ادراک شده محیطی روستاییان از برنامه‌ها و طرح‌ها می‌شود. این در حالی است که در پاره‌ای از پژوهش‌ها در این راستا، به عنوان مثال: در کشور آفریقایی زیمبابوه، مشارکت روستاییان در برنامه‌ها و طرح‌ها هنوز پایین است؛ که توجه به بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی با آرمان ترقی مشارکت روستاییان توصیه شده است (Vasylichenko, 2018). چون کم توجهی به رویکردهای اجتماع محور و شیوه‌های مشارکتی در بیشتر کشورهای آفریقایی باعث بروز چالش‌های گوناگون در ابعاد تحول فضایی سکونتگاه‌های روستایی‌شان شده است (United Nations, 2017). در این راستا، در کشور کنیا هم پایین بودن اعتماد روستاییان نسبت به برنامه‌ها و طرح‌های دولتی، مشارکت روستاییان کم سواد و فقیر را در فعالیت گوناگون اجتماعی - اقتصادی به گونه نامولد در آورده است (Dughayi, 2013). بنابراین، نتایج پژوهش‌های

گوناگون حاکی از آن است که شکل‌پذیری مشارکت در بین روستاییان متأثر از بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی ابزاری ایده آل برای بالابردن اثرات محیطی ادراک شده روستاییان از طرح‌ها و برنامه‌های تحول ابعاد محیطی - اکولوژیک، اجتماعی، اقتصادی، و کالبدی - زیربنایی سکونتگاه‌های روستایی شناخته می‌شود. به گونه‌ای که با بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی به عنوان مکمل مشارکت، پیوند قوی در میان روستاییان ایجاد می‌شود که منجر به مشارکت شان در اجرای طرح‌ها می‌شود. بدین ترتیب، بهبود مشارکت روستاییان زمینه مناسبی برای موفقیت برنامه‌ها و طرح‌ها است؛ و شرط ضروری برای تحول ابعاد فضایی همچون: ابعاد محیطی - اکولوژیک، اجتماعی، اقتصادی، کالبدی - زیربنایی سکونتگاه‌های روستایی است. اما نوآوری این پژوهش این است که اثرگذاری بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی را بر مشارکت روستاییان در تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی با نقش میانجی اثرات ادراک شده از برنامه‌ها طرح‌ها به گونه‌ای هم‌زمان واکاوی کرده است. در این راستا، براساس ادبیات و پیشینه پژوهش، چارچوب مفهومی و فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر است (شکل ۱).

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش

H1) سرمایه اجتماعی بر اثرات محیطی - اکولوژیک، اجتماعی، اقتصادی، کالبدی - زیربنایی ادراک شده روستاییان از برنامه‌ها و طرح‌های تحول فضایی روستای‌شان تاثیر مثبت دارد. H2) اثرات محیطی - اکولوژیک ادراک شده روستاییان از برنامه‌ها و طرح‌های تحول فضایی در مشارکت شان اثرگذاری مثبت دارد. H3) اثرات اجتماعی ادراک شده روستاییان از برنامه‌ها و طرح‌های تحول فضایی در مشارکت شان اثرگذاری مثبت دارد. H4) اثرات اقتصادی ادراک شده روستاییان از برنامه‌ها و طرح‌های تحول فضایی در مشارکت شان اثرگذاری مثبت دارد. H5) اثرات کالبدی - زیربنایی ادراک شده روستاییان از برنامه‌ها و طرح‌های تحول فضایی در مشارکت شان اثرگذاری مثبت دارد. H6) سرمایه اجتماعی روستاییان با نقش میانجی اثرات محیطی - اکولوژیک ادراک شده روستاییان بر مشارکت آنان در طرح‌ها و برنامه‌ها به‌طور غیرمستقیم اثرگذار است. H7) سرمایه اجتماعی روستاییان با نقش میانجی اثرات اجتماعی ادراک شده روستاییان بر مشارکت آنان در طرح‌ها و برنامه‌ها به‌طور غیرمستقیم اثرگذار است. H8) سرمایه اجتماعی روستاییان با نقش میانجی اثرات اقتصادی ادراک شده روستاییان بر مشارکت آنان در طرح‌ها و برنامه‌ها به‌طور غیرمستقیم اثرگذار است. H9) سرمایه اجتماعی روستاییان با نقش میانجی اثرات کالبدی - زیربنایی ادراک شده روستاییان بر مشارکت آنان در طرح‌ها و برنامه‌ها به‌طور غیرمستقیم اثرگذار است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر، به واکاوی اثرات سرمایه اجتماعی و مشارکت روستاییان در تحولات فضایی روستایی با نقش میانجی اثرات محیطی ادراک شده از طرح‌ها و برنامه‌ها در ناحیه مورد مطالعه پرداخته است. بنابراین، از نظر هدف بنیادی و ازنگرش شیوه اجرای پژوهش، در زمره پژوهش‌های پیمایشی و بر حسب ماهیت داده‌ها، از نوع پژوهش‌های کمی است. جامعه آماری پژوهش

شامل تعداد ۴۲ روستای دارای سکنه بخش اسفندقه بوده است (نتایج سرشماری شهرستان جیرفت، سال ۱۳۹۵). در این پژوهش برای تعیین حجم نمونه تصادفی برای تکمیل پرسشنامه در سطح روستا، تعداد ۳۰ روستا در دو گروه (روستاهای کوهستانی و دشتی) به صورت تصادفی انتخاب شد. سپس در درون روستاهای انتخابی، خانوارهای نمونه تصادفی بر اساس روش نسبت به اندازه خانوار روستاها (P.P.S) انتخاب شدند. در این ارتباط، حجم نمونه محاسبه شده برای روستاییان بر اساس فرمول کوکران (سرای، ۱۳۹۳)، با سطح اطمینان ۹۵ درصد و پیش برآورد واریانس $0/25$ و $0/5$ و دقت احتمالی مطلوب ۵ درصد، تعداد ۳۴۴ خانوار محاسبه شد. از آن جا که تعداد نمونه پرسشنامه در تعدادی از روستاها، با توجه به روش نسبت به اندازه خانوار روستاها (P.P.S) حد نصاب لازم را برای تکمیل پرسشنامه را پیدا نکرد، تعداد پرسشنامه های خانوار به ۳۷۰ خانوار افزایش داده شد.

تجزیه و تحلیل ویژگی های جمعیت شناختی و تجمیع پرسش ها برای ورود به مدل، و تحلیل سازه ها و روابط بیان شده در چهارچوب نظری با استفاده از نرم افزار آموس گرافیک انجام شد. در این رابطه برای تبیین دقیق سوال ها و فرضیه های پژوهش و برای سنجش ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی روستاییان برای مشارکت آنان بانقش میانجی از اثرات ادراک شده محیطی از برنامه ها و طرح ها تعداد ۳۴ سؤال مطابق جدول (۱). از مطالعات پژوهشگران گوناگون بهره گرفته شد. به منظور اطمینان از انطباق سوال های برگرفته از پژوهش های پیشین با متغیرهای پژوهش، و برای مشخص شدن روایی صوری این شاخص ها و انطباق آن با شرایط ایران و روستاهای ناحیه مورد مطالعه؛ درجه اهمیت شاخص های مؤلفه اثرگذار و اثرپذیر پژوهش، توسط چند تن از صاحب نظران دانشگاهی در حوزه برنامه ریزی روستایی در سطح دانشگاه های تهران، شهید بهشتی و خوارزمی، کارشناسان فرمانداری و جهاد کشاورزی بخش اسفندقه مورد سنجش قرار گرفت. پس از دریافت نظرات آن ها، کارهای اصلاحی در پرسشنامه صورت گرفت و تعدادی از سؤال های بی اهمیت حذف شد. سنجش این شاخص ها به صورت گزینه های رتبه ای طیفی لیکرت از مقدار ۱ خیلی کم تا مقدار ۵ خیلی زیاد بود. برای بررسی پایایی و قابل اعتماد بودن داده های پرسشنامه ای پژوهش از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد. بنابراین، ابتدا یک نمونه ۳۰ تایی از پرسشنامه در جامعه مورد نظر توزیع و با توجه به مقدار آلفای کرونباخ به دست آمده، ویرایش نهایی پرسشنامه صورت گرفت و در نمونه مربوط، توزیع شد. سرانجام، برای پژوهش حاضر مقدار آلفای کرونباخ ۰/۹۲۶ به دست آمد. بنابراین، مقدار آلفای بدست آمده این پژوهش چون به عدد ۱ نزدیک است، قابل اعتماد است.

جدول ۱. متغیرهای مکنون و آشکار سرمایه اجتماعی برای مشارکت در طرح ها و برنامه ها

متغیر مکنون	متغیر آشکار	علائم در AMOS	پژوهشگران
آگاهی اجتماعی	آگاهی روستاییان نسبت به حقوق خود	AQ1	Sato et al., 2006; Yongguilu, 2011; Regis Musavengane et al., 2016;
	آگاهی روستاییان نسبت به وظایف سازمان های دولتی و غیردولتی	AQ2	Matthias Fink, 2018; Richard lang & Briankeogh, 1990; Qiaoming liu, 2009.
	آگاهی روستاییان از فعالیت های مذهبی، اجتماعی و خیریه	AQ3	
	آگاهی روستاییان نسبت به مزایای مشارکت در فعالیت های مختلف روستا از جمله امور اجتماعی و اقتصادی و پروژهای عمرانی	AQ4	
انجام اجتماعی	افزایش روحیه گذشت و فداکاری روستاییان با یکدیگر و احترام آنان به همدیگر و همبستگی میان آن ها	BQ1	Karimi moghari, 2014; Soonhee Kim, 2012; Regis, 2016; Richard L ang & Matthias Fink, 2018; Qiaoming liu, 2009
	کاهش میزان اختلاف، درگیری و نزاع میان مردم روستا و همبستگی و همکاری روستاییان با مردم روستای مجاور	BQ2	
	کاهش چند دستگی و اختلاف بین طایفه ای و همدلی میان مردم، حل اختلافات محلی و زمینه سازی جهت رفع اختلاف، درگیری و نزاع روستا	BQ3	
	درازیابی احترام مردم روستا نسبت به ریش سفیدان، اعضای شورا، دهیار و بخشدار	BQ4	
شبکه و روابط اجتماعی	اقوام و همسایگان و دوستان به دیدن شما می آیند	CQ1	
	افزایش فعالیت گروهی شما و فعالیت در گروه های ورزشی	CQ2	
	افزایش فعالیت روستاییان در نهاد فرهنگی بسیج	CQ3	Bakker, 2019; Rostami, 2013
	افزایش فعالیت روستاییان در صندوق قرض الحسنه	CQ4	
	شرکت روستاییان در مهمانی های گروهی	CQ5	
	فعالیت روستاییان در تعاونی و صندوق های مالی خانوادگی و اطرافیان	CQ6	
	فعالیت روستاییان در گروه های مذهبی و گروه های خیریه	CQ7	
اعتماد اجتماعی	افزایش اعتماد به همسایگان، اقوام، دوستان و رضایت شما از محل زندگی تان	EQ1	Rothstein & stole, 2008; Alipour 2009; Soonhee
	افزایش اعتماد به مدارس آموزش و پرورش و مراکز آموزشی فنی و حرفه ای	EQ2	

Kim, 2012; Oxford Dictionary, 2017	EQ3	افزایش اعتماد روستاییان به دهیار، شورا، بخش‌داری و شورای حل اختلاف روستایی و انجمن اسلامی محل	
	EQ4	افزایش اعتماد روستاییان به روحانی مسجد و هیئت‌های مذهبی و هیئت امنای محله تان	
	EQ5	افزایش اعتماد روستاییان به موسسات مالی غیر رسمی و افزایش اعتماد به بانک دولتی و صندوق قرض الحسنه روستا	
	EQ6	افزایش اعتماد روستاییان به بنیاد مسکن	
	EQ7	افزایش اعتماد روستاییان به مرکز خدمات کشاورزی و سازمان کشاورزی و سازمان‌های آموزش کشاورزی و سازمان‌های آموزشی اجتماعی	
	EQ8	افزایش اعتماد روستاییان به کارگاه‌های تولیدی و فروشگاه‌های روستا و تعاونی مصرف روستایی	
	FQ1	ایجاد پیگیری لازم برای شکل دهی تشکلهای مختلف توسط سازمان‌های دولتی و تشویق مردم روستا برای شکل دهی و گسترش تشکلهای و عضویت در آن	
	FQ2	ایجاد و گسترش تشکل تولید کشاورزی (تعاونی دامداران، باغداران، گندمکاران و غیره) و افزایش تشکل تولیدی غیر کشاورزی	
FQ3	ایجاد یا گسترش فعالیت تشکلهای سیاسی همچون: بسیج، انجمن اسلامی و تشکل مذهبی		
FQ4	ایجاد زمینه‌های لازم برای لایروبی قنات‌ها و نهرها و جوی آب و نگهداری چاه آب و منبع آب روستا		
Sun Ying, 2018; Yongguiliu, 2011; Durga, 2013	NQ1	مشارکت روستاییان در کارگروهی، جشن و مراسم‌های دوستان، همسایگان و اقوام در روستا	مشارکت اجتماعی
	NQ2	شراکت و سرمایه‌گذاری روستاییان در فعالیت کشاورزی و غیر کشاورزی در روستای خودشان و روستای مجاور	
	NQ3	افزایش شراکت و سرمایه‌گذاری مشترک روستاییان با شهریان و احداث مرکز درمانی و بهداشتی روستا	
Sun Ying, 2018; Yongguiliu, 2011; Durga, 2013	MQ1	مشارکت روستاییان در جلسات تصمیم‌گیری طرح‌ها و پروژه‌های روستایی بنیاد مسکن و برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی روستا	مشارکت روستاییان در طرح‌ها و برنامه‌ها
	MQ2	مشارکت روستاییان در ستادهای انتخاباتی، جلسات سیاسی و هواداری از نمایندگان ملی و محلی	
	MQ3	مشارکت روستاییان در جلسات آموزشی مرکز خدمات کشاورزی و سازمان کشاورزی	
	MQ4	مشارکت روستاییان در جلسات شورای روستا و دهیاری و اجرای پروژه‌های روستا و شرکت روستاییان در جلسات تصمیم‌گیری انتخابات محلی و ملی	

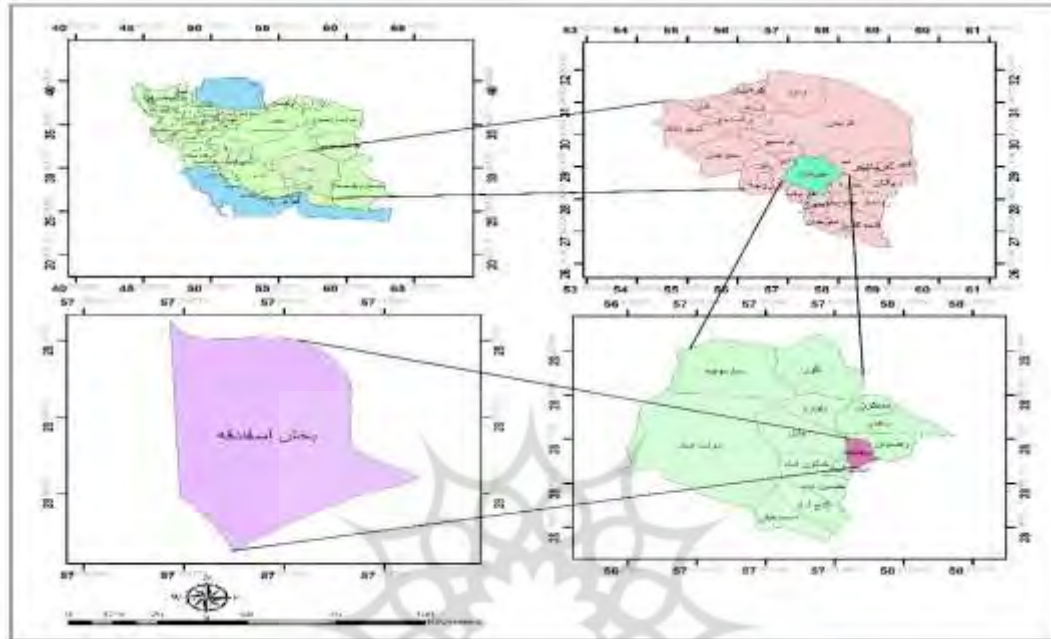
برای سنجش ابعاد تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی در چهارچوب اثرات ادراک شده محیطی روستاییان از طرح‌ها و برنامه‌ها، تعداد ۱۰ سوال مطابق جدول (۲) در قالب اثرات محیطی - اکولوژیک ادراک شده، اثرات اجتماعی ادراک شده، اثرات اقتصادی ادراک شده، اثرات کالبدی - زیربنایی ادراک شده مورد ارزیابی قرار گرفت.

جدول ۲. متغیرهای ابعاد تحولات فضایی در چهارچوب اثرات ادراک شده روستاییان از طرح‌ها و برنامه‌ها

متغیر مکنون	متغیر آشکار	علائم در AMOS	محققین
اثرات محیطی - اکولوژیک ادراک شده	GQ1	مقابله با رخداد خشکسالی، حوادث و رویدادهای غیر مترقبه طبیعی و غیر طبیعی	Cahyo, 2018; Lestarini, 2018 ; Ryser, 2018
	GQ2	نظارت و پیگیری برای سند دار کردن و تعیین مالکیت اراضی و نظارت بر حسن اجرای مقررات مربوط به حفاظت و بهسازی محیط زیست و بهره برداری از منابع طبیعی	
اثرات اجتماعی - ادراک شده	HQ1	بهبود شرایط بهداشتی دفع فاضلاب و جمع آوری زباله	Cahyo, 2018; Lestarini, 2018; Lekaota, 2015
	HQ2	بهبود تأمین آب شرب و کشاورزی و رفع مشکلات آن	
	HQ3	برگزاری کارگاه‌های مختلف برای فعالیت‌های کشاورزی و غیر کشاورزی توسط سازمان‌های مربوط برای افزایش دانش و مهارت روستاییان	
اثرات اقتصادی ادراک شده	KQ1	پیگیری و نظارت بر زمینه‌سازی ایجاد واحدهای صنعتی، صنایع دستی کوچک، گلخانه، تولید گیاهان دارویی	Cahyo, 2018; Lestarini, 2018; Rothstein & stole, 2008
	KQ2	پیگیری و نظارت بر ارائه وام تسهیلات مالی به خانوار شما برای فعالیت‌های مختلف	
اثرات کالبدی - زیربنایی ادراک شده	LQ1	حفظ نظم و امنیت فیزیکی و انتظامی، حل اختلاف، روشنایی معابر و نظایر آن	Cahyo, 2018; Lestarini, 2018; Qiaoming Iiu, 2009
	LQ2	نظارت بر موقع بر حفظ و نگهداری تأسیسات عمومی، احداث و تعمیر مدارس روستا، تعمیر و نگهداری تجهیزات و سایر خدمات روستایی و اموال و دارایی‌ها	
	LQ3	پیگیری و نظارت بر ساخت و ساز مسکن و عملیات عمرانی نظیر راه، برق‌رسانی، عملیات گازرسانی، بهبود امکانات رفاهی و خدماتی و نظایر آن	

قلمرو جغرافیایی پژوهش

ناحیه مورد مطالعه (بخش اسفندقه) در فاصله ۷۵ کیلومتری غرب شهرستان جیرفت قرار دارد. این ناحیه، بین ۲۸ درجه و ۳۸ دقیقه و ۴۳ ثانیه عرض شمالی و ۵۷ درجه و ۸ دقیقه و ۴۷ ثانیه طول شرقی واقع شده است. از شمال به دهستان ساردوئیه و از شمال شرق به دهستان دلفارد، از شرق به دهستان های هلیل، خاتون آباد و گنج آباد، از جنوب شرق به دهستان اسماعیلی و از جنوب به دهستان هور و از غرب به دهستان دشتاب شهرستان بافت متصل شده است (شکل ۲).

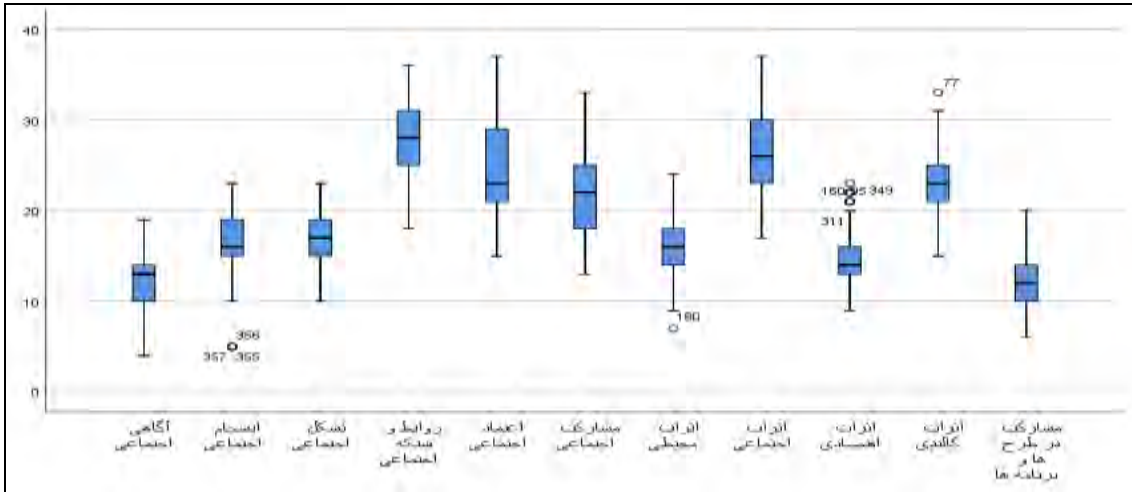

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

یافته‌ها و بحث

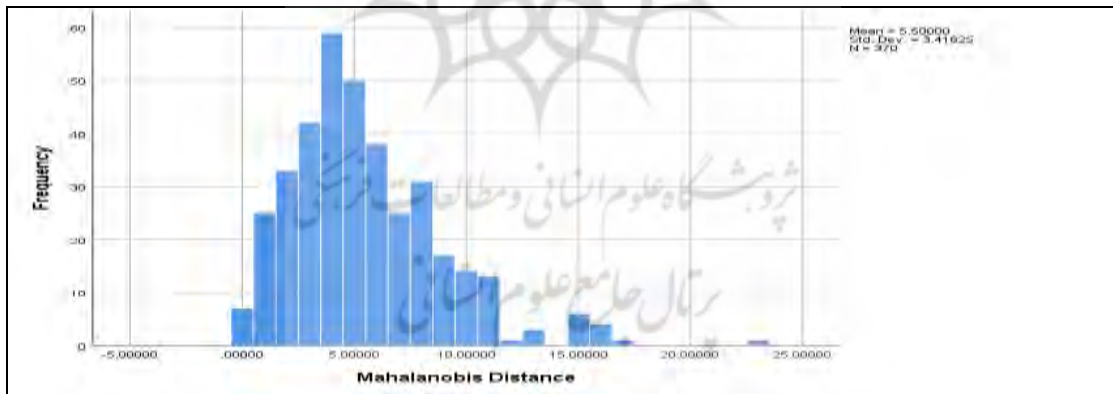
یافته‌های توصیفی

بر اساس یافته‌های پرسشنامه پژوهش حاضر، از مجموع ۳۷۰ خانوار پاسخ‌دهنده در نقاط روستایی مورد مطالعه، حدود ۵۸/۶ درصد مرد و میزان ۴۱/۴ درصد زن بوده‌اند. از نظر سطح سواد هم حدود ۵۷/۳ درصد پایین‌تر از دیپلم و معادل ۲۱/۶ درصد دارای تحصیلات کاردانی و دیپلم، و حدود ۲۱/۱ درصد دارای تحصیلات کارشناسی و بالاتر بوده‌اند. از لحاظ نوع شغل، حدود ۶۰ درصد خانوارهای پاسخ‌دهنده کشاورز، میزان ۳۰ درصد کاسب و حدود ۱۰ درصد صنعتگر بوده‌اند. افزون‌براین، به منظور یافتن داده‌های بی‌معنی تک متغیره، داده‌ها در چارچوب نمودار جعبه‌ای مولفه‌های گوناگون پژوهش، مورد واکاوی قرار گرفت. براساس شکل ۳، تعداد ۹ مورد داده بی‌معنی تک متغیره یافت شد. در این راستا، در بعد انسجام اجتماعی، تعداد ۳ مورد داده بی‌معنی، در بعد اثرات محیطی تعداد ۱ مورد، در بعد اثرات اقتصادی تعداد ۵ مورد، و در بعد اثرات کالبدی تعداد ۱ مورد داده بی‌معنی تک متغیره یافت شد که از تحلیل کنار گذاشته شد.

شکل ۳. نمودار جعبه‌ای برای بررسی داده‌های بی‌معنی تک متغیره

سپس، برای یافتن داده‌های بی‌معنی چندمتغیره از مقادیر آماره "ماهالانویس"^۱ بهره گرفته شد (شکل ۴). برای این مبنای داده‌های مربوط به معناداری فاصله "ماهالانویس" به ازای ابعاد پنهان سرمایه اجتماعی روستاییان واریس شد. بدین ترتیب، فاصله "ماهالانویس" سرمایه اجتماعی روستاییان در ابعادش گانه، همچون: "شبکه و روابط اجتماعی"، "آگاهی اجتماعی"، "انسجام اجتماعی"، "اعتماد اجتماعی"، "تشکل اجتماعی" و "مشارکت اجتماعی" سنجیده شد. گفتنی است، توزیع فاصله "ماهالانویس" آماره کای - اسکوتر است که برای ابعاد شش‌گانه، درجه آزادی آن عدد ۵ بدست آمد. باتوجه به مقادیر جدول توزیع کای - اسکوتر، پاسخ افرادی بی‌معنی است که مقدار فاصله "ماهالانویس" همسان‌شان یا کمتر از ۰/۴۱۲ و یا بیشتر از ۱۶/۷ باشد. بنابراین، در این پژوهش، برای دستیابی به بی‌آیند دقیق‌تر، تعداد ۹ نفر از پاسخگویان که در توزیع فاصله "ماهالانویس" نبودند، از تحلیل کنار گذاشته شدند. این پاسخگویان شامل: کدهای پرسشنامه ۳۱، ۵۰، ۱۳۵، ۱۵۴، ۲۰۶، ۲۲۹، ۲۵۸، ۳۷۰ است. برای آشکار شدن موضوع، بافت‌نگار مربوط به توزیع فاصله "ماهالانویس" ارائه شد (شکل ۴).

شکل ۴. بافت‌نگار مربوط به فاصله ماهالانویس

بدین ترتیب، پس از حذف پاسخگویان و داده‌های بی‌معنی متغیرهای سرمایه اجتماعی، مقادیر چولگی و کشیدگی داده‌ها محاسبه شد. چون همه داده‌ها در بازه ۲- تا ۲+ هستند. بنابراین، داده‌های این پژوهش نرمال هستند. مقادیر میانگین و انحراف معیار ابعاد مؤلفه‌های پژوهش در جدول (۳) به شرح زیر است:

جدول ۳. میانگین، انحراف معیار، چولگی و کشیدگی متغیرهای پژوهش

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	کمترین	بیشترین	چولگی	کشیدگی
آگاهی اجتماعی	۱۲/۳۷۷۸	۳/۱۶۶۶	۴/۰۰	۱۹/۰۰	-۰/۲۱۸	-۰/۳۹۵
انسجام اجتماعی	۱۶/۵۳۲۲	۳/۱۵۳۷	۵/۰۰	۲۳/۰۰	-۰/۶۴۳	۱/۵۲۰
تشکل اجتماعی	۱۶/۵۳۸۹	۲/۹۲۵۹	۱۰/۰۰	۲۳/۰۰	-۰/۴۲۸	-۰/۱۹۴
روابط و شبکه اجتماعی	۲۷/۳۶۹۴	۳/۷۷۱۲	۱۸/۰۰	۳۶/۰۰	-۰/۴۶۷	-۰/۴۴۲
اعتماد اجتماعی	۲۴/۹۵۲۸	۴/۹۸۸۶	۱۵/۰۰	۳۷/۰۰	۰/۳۷۹	-۰/۶۷۶
مشارکت اجتماعی	۲۱/۷۱۱۱	۴/۶۳۹۰	۱۳/۰۰	۳۳/۰۰	-۰/۳۴۱	-۰/۸۰۸
اثرات محیطی	۱۶/۱۷۸۳	۳/۱۵۳۶	۷/۰۰	۲۴/۰۰	-۰/۱۲۸	-۰/۰۲۵
اثرات اجتماعی	۲۶/۷۰۷۸	۴/۴۵۷۴	۱۷/۰۰	۳۷/۰۰	-۰/۱۹۵	-۰/۵۶۵
اثرات اقتصادی	۱۴/۷۸۸۹	۲/۹۹۳۹	۹/۰۰	۲۳/۰۰	-۰/۳۳۷	-۰/۲۷۱
اثرات کالبدی	۲۳/۱۲۲۲	۳/۱۲۴۴	۱۵/۰۰	۳۳/۰۰	-۰/۱۸۳	-۰/۲۲۷
مشارکت در طرح ها و برنامه ها	۱۲/۵۶۱۱	۲/۸۹۱۰	۶/۰۰	۲۰/۰۰	-۰/۰۹۸	-۰/۴۲۹

سرمایه اجتماعی

اثرات ادراک شده

وارسی ارتباط بین شاخص های پژوهش

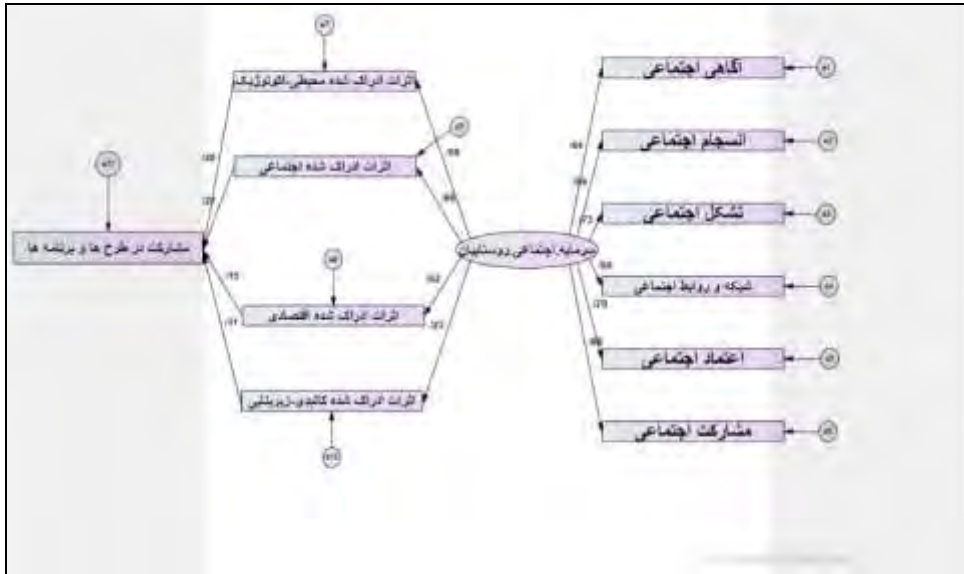
از آنجا که متغیرهای پژوهش نرمال و کمی هستند. بنابراین، در این پژوهش برای واکاوی رابطه بین ابعاد سرمایه اجتماعی به مثابه متغیر اثرگذار و اثرات ادراک شده محیطی از برنامه ها و طرح ها و مشارکت روستاییان در این برنامه ها و طرح ها از آزمون پیرسون بهره گرفته شد. نتایج حاصل از همبستگی بین متغیرهای پژوهش نشان داد، بین همه متغیرهای پژوهش همبستگی معنادار وجود دارد. بنابراین، واکاوی فرضیه های پژوهش بایم بهره گیری از مدل تحلیل مسیر و معادلات ساختاری امکان پذیر است. بدین ترتیب، این پژوهش، در این میحث تنها در پی یافتن معنادار بودن یا نبودن اثرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل مستقل بر عامل وابسته بوده است.

مدل های اندازه گیری

منظور از برازش مدل این است که تا چه حد یک مدل با داده های مربوط سازگاری و توافق دارد. بنابراین، در این میحث به ارزیابی برازش مدل مفروض پژوهش پرداخته می شود تا از سازگاری آن با داده های پژوهش اطمینان حاصل شود و سرانجام پاسخ سوال ها و وارسی فرضیه های پژوهش استنتاج شود. واکاوی برازش مدل مفهومی در دو گام انجام شد. نخست، ارزیابی برازش بخش اندازه گیری مدل؛ و دوم ارزیابی برازش بخش ساختاری مدل، که به شرح زیر است:

مدل مفهومی پژوهش

مدل مفهومی این پژوهش، بر مبنای استدلال نظری پایه گذاری شد. تحلیل مسیر راهی برای ارزیابی میزان تناسب و همخوانی مجموعه ای از داده ها با مدل است. به سخن دیگر، ساختن مدل پیش از هر نوع تحلیل آماری لازم است. زیرا، تحلیل آماری، کار مدلسازی را انجام نمی دهد. آمارها و تحلیل های پیچیده، جای استدلال نظری محکم را نمی گیرند، بلکه خود بر آن متکی هستند (شکل ۵).

شکل ۵. چهارچوب مفهومی پژوهش

ارزیابی و کارایی مدل

در مجموع، در پاره‌ای زمان‌ها، ارزیابی و کارایی مدل را می‌توان از معنی دار نبودن کای دو مشخص کرد. با این حال، یک قاعده کلی وجود دارد و آن این که اگر نسبت بین کای دو و درجه آزادی کمتر از ۲ باشد، مدل مناسب است: $(\frac{\chi^2}{d.f} < 2)$. در این پژوهش مقدار آماره‌ی کای دو ۸۱,۳۴ و درجه‌ی آزادی ۴۱ است. پس

$$\frac{\chi^2}{d.f} = \frac{81.34}{41} = 1.98 < 2$$

بنابراین، مدل برازش یافته با داده‌های حاصل شده، همخوانی دارد (جدول ۴). CFI و NFI، شاخص‌هایی هستند که برازش مدل پیشنهاد شده به مدل مستقل (که فرض می‌کند بین داده‌ها رابطه‌ای وجود ندارد) را می‌سنجد و به ترتیب در مدل برابر ۰/۹۳۱ و ۰/۹۵۱ هستند. با توجه به این که مقدارهای ۰/۹ و بالاتر قابل قبول هستند، این اندازه‌ها نیز نمایانگر برازش قابل قبول مدل هستند. RMSEA، متوسط باقی مانده‌های بین همبستگی / کوواریانس مشاهده شده نمونه و مدل مورد انتظار برآورد شده از جامعه است که بنا بر توصیه "لوهلین" مقدار کمتر از ۰/۰۸ به معنای برازش خوب است. GFI نیز مقدار نسبی واریانس‌ها و کوواریانس‌ها را به گونه‌ای مشترک از راه مدل ارزیابی می‌کند. ویژگی خاص شاخص GFI این است که به حجم نمونه بستگی ندارد. دامنه تغییرات این دو شاخص بین صفر و یک است. بنابراین، مقدار بدست آمده در این پژوهش که برابر یا بزرگ تر از ۰/۹۰، نمایانگر برازش مطلوب است. بر مبنای جدول (۴) چون مقدار GFI برابر ۰/۹۴۴ است؛ بنابراین، نشانگر برازش مطلوب است.

جدول ۴. شاخص‌های برازش مدل

مقدار	شاخص‌های برازش
۰/۹۴۴	شاخص نکویی برازش GFI
۰/۹۳۱	CFI
۰/۹۲۲	شاخص نکویی برازش تعدیل یافته AGFI
۰/۰۷۱	ریشه مجذور باقی‌مانده تقریبی RMSEA
۰/۹۵۱	شاخص برازندگی هنجار شده NFI
۰/۹۲۷	شاخص برازندگی تطبیقی LFI
۰/۹۱۲	شاخص برازندگی افزایشی LFI
۰/۹۹	شاخص توکر-لويس TLI
۱/۹۸۳	CMIN/DF

یافته‌های تحلیلی

سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها به واسطه‌ی اثرات محیطی - اکولوژیک اثرگذار است. مقدار این اثر غیرمستقیم سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها میزان ۰/۱۱ است. این عدد به این معناست که با تغییر یک واحد در سرمایه اجتماعی روستاییان انتظار می‌رود مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها به واسطه اثرات محیطی - اکولوژیک به مقدار ۰/۱۱ تغییر یابد (جدول ۵). بنابراین، یافته‌های این پژوهش با نتایج پژوهش‌های Portney (2016) که معتقدند سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها به واسطه‌ی اثرات محیطی - اکولوژیک اثرگذار است، مطابقت دارد.

سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها به واسطه‌ی اثرات اجتماعی اثرگذار است. مقدار این اثر غیرمستقیم سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها میزان ۰/۱۸ است. این عدد به این معناست که با تغییر یک واحد در سرمایه اجتماعی روستاییان انتظار می‌رود مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها به واسطه اثرات اجتماعی به مقدار ۰/۱۸ تغییر یابد (جدول ۵). بدین ترتیب، نتایج پژوهش حاضر با پژوهش‌های Sebastián & Selle, (2019) همخوانی دارد.

سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها به واسطه‌ی اثرات اقتصادی اثرگذار نیست. مقدار این اثر غیرمستقیم سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها معادل ۰/۰۷ است. این عدد به این معناست که با تغییر یک واحد در سرمایه اجتماعی روستاییان انتظار بر این است که مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها به واسطه اثرات اقتصادی به مقدار ۰/۰۷ تغییر یابد که عدد ناچیزی است و در عمل هیچ تاثیری ندارد (جدول ۵). از این رو، نتایج پژوهش با پژوهش‌های Ghoshal (2016) همخوانی دارد. ولی با نتایج پژوهش‌های Dughayi, (2013) که بر نقش سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها به واسطه اثرات اقتصادی دست یافتند، هم‌راستا نیست.

سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها به واسطه‌ی اثرات کالبدی اثرگذار است. مقدار این اثر غیرمستقیم سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها حدود ۰/۲۳ حاصل شد. این عدد به این معناست که با تغییر یک واحد در سرمایه اجتماعی روستاییان می‌توان انتظار داشت تا مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها به مقدار ۰/۲۳ تغییر یابد (جدول ۵). بدین ترتیب، پی‌آیند این پژوهش با یافته‌های Fraser (2021) همسویی دارد. سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها اثرگذار است. مقدار این اثر مستقیم سرمایه اجتماعی روستاییان بر مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها برابر ۰/۳۹ بدست آمد. این عدد به این معناست که با تغییر یک واحد در سرمایه اجتماعی روستاییان انتظار داریم مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها به مقدار ۰/۳۹ تغییر یابد (جدول ۵). که این پی‌آیند با یافته‌های Sapienza, (2016) و Hofferth & Iceland, (1998) همخوانی دارد.

جدول ۵. برآورد ضرایب اثرات مستقیم و غیر مستقیم و کل مدل

شرح	اثرات مستقیم		اثرات غیرمستقیم		اثرات کل	
	ضریب	معناداری	ضریب	معناداری	ضریب	معناداری
اثرات محیطی - اکولوژیک -> سرمایه اجتماعی مشارکت در برنامه‌ها ->	-	-	۰/۱۱۲	۰/۰۹۲	۰/۰۹۲	۰/۰۹۲
اثرات -> سرمایه اجتماعی -> اجتماعی مشارکت در برنامه‌ها	-	-	۰/۱۷۸	۰/۰۳۶	۰/۱۷۸	۰/۰۳۶
-> اثرات اقتصادی -> سرمایه اجتماعی مشارکت در برنامه‌ها	-	-	۰/۰۷۸	۰/۴۸۱	۰/۰۷۸	۰/۴۸۱
-> اثرات کالبدی -> سرمایه اجتماعی مشارکت در برنامه‌ها	-	-	۰/۰۲۳	۰/۶۲۲	۰/۰۲۳	۰/۶۲۲
مشارکت در برنامه‌ها -> سرمایه اجتماعی	-	-	۰/۳۹۰	***	۰/۳۹۰	***
اثرات محیطی - اکولوژیک ادراک شده -> مشارکت در فراگرد تحولات فضایی	۰/۵۶۲	***	-	-	۰/۵۶۲	***

***	۰/۶۶۲	-	-	***	۰/۶۶۲	سرمایه اجتماعی	→	اثرات اجتماعی ادراک شده → مشارکت در فراگرد تحولات فضایی
***	۰/۲۳۱	-	-	***	۰/۲۳۱	سرمایه اجتماعی	→	اثرات اقتصادی ادراک شده → مشارکت در فراگرد تحولات فضایی
***	۰/۵۱۹	-	-	***	۰/۵۱۹	سرمایه اجتماعی	→	اثرات کالبدی - زیربنایی ادراک شده → مشارکت در فراگرد تحولات فضایی
۰/۰۲۵	۰/۱۹۹	-	-	۰/۰۲۵	۰/۱۹۹	اثرات محیطی - اکولوژیک ادراک شده از طرح‌ها و برنامه‌ها	→	مشارکت در فراگرد تحولات فضایی
۰/۰۲۰	۰/۲۶۶	-	-	۰/۰۲۰	۰/۲۶۶	اثرات اجتماعی ادراک شده از طرح‌ها و برنامه‌ها	→	مشارکت در فراگرد تحولات فضایی
۰/۰۷۷	۰/۱۴۹	-	-	۰/۰۷۷	۰/۱۴۹	اثرات اقتصادی ادراک شده از طرح‌ها و برنامه‌ها	→	مشارکت در فراگرد تحولات فضایی
۰/۰۸۱	۰/۱۰۹	-	-	۰/۰۸۱	۰/۱۰۹	اثرات کالبدی ادراک شده از طرح‌ها و برنامه‌ها	→	مشارکت در فراگرد تحولات فضایی

نتیجه‌گیری

بهبود شاخص‌های سرمایه اجتماعی می‌تواند از راه اثرات محیطی - اکولوژیک و اجتماعی - اقتصادی ادراک شده بوسیله روستاییان از اجرای برنامه‌ها و طرح‌های روستایی زمینه مناسب را برای مشارکت روستاییان در فراگرد تحولات فضایی فراهم سازد. بر این شالوده این پژوهش با هدف بررسی سرمایه اجتماعی و مشارکت روستاییان در تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی با نقش میانجی اثرات محیطی ادراک شده از طرح‌ها و برنامه‌ها در بخش اسفندقه انجام شد. نتایج پژوهش حاضر آشکار ساخت؛ که رابطه مثبت و معنی داری بین اثرات محیطی ادراک شده روستاییان از برنامه‌ها و طرح‌ها و مشارکت شان در فراگرد تحولات فضایی وجود دارد. البته در این میان، اثرات محیطی - اکولوژیک و اجتماعی ادراک شده روستاییان بیشتر از همه، زمینه مناسبی را برای مشارکت آن‌ها در فراگرد تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی در ناحیه مورد مطالعه فراهم کرده است. بنابراین، در صورتی که سرمایه اجتماعی به عنوان زیرساختی برای تحول روستایی در نظر گرفته شود، می‌تواند اثرات منفی مرتبط با این مقوله را کاهش دهد. همچنین، با برنامه‌ریزی‌های لازم و اجرایی برای افزایش میزان سرمایه اجتماعی در افراد می‌توان به بهبود و تحول ابعاد فضایی سکونتگاه‌های روستایی کمک کرد. به سخن دیگر، زمانی که روستاییان در طرح‌های تحول روستایی مشارکت داوطلبانه داشته باشند و یا به عوامل اجرایی آن طرح‌ها و همچنین به نتایج طرح‌ها اعتماد داشته باشند، می‌توان انتظار داشت که نظام برنامه‌ریزی در راستای تحولات فضایی قرار گرفته است. به عبارت دیگر، توان افزایش محلی از این رو اهمیت دارد که می‌تواند در ایجاد چرخه‌های پایدار تواناساز مؤثر واقع شود. در اینجا فرایند توان افزایش محلی از راه بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی، منجر به مشارکت آگاهانه و فعال روستاییان در هدایت طرح‌ها و برنامه‌های روستایی می‌شود. این فرایند مانند بسیاری از فراگردهای اجتماعی دیگر، روندی تدریجی است که با تجربه‌های کوچک آغاز می‌شود. سرمایه اصلی در این تجربه‌های کوچک تعامل و مشارکت روستاییان با یکدیگر است. روستاییان به تدریج فرا می‌گیرند، که گرد هم آمده و با هم درباره نحوه اثرگذاری در بهبود کیفیت محیطی گفتگو کنند. تجربیات خود را با هم در میان بگذارند و تلاش کنند که با درک نیازها بر منابع مشترک، برنامه‌های را به منظور بهبود وضع موجود طراحی کنند. با این وجود، نتایج آشکار ساخت که اثرات اقتصادی ادراک شده از برنامه‌ها و طرح‌های تحول روستایی تأثیر کمی در مشارکت روستاییان در فراگرد تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی داشته است. در این

راستا، در بیشتر کشورها از راه ایجاد خلاقیت و شکوفایی ایده‌ها در سکونتگاه‌های روستایی، آن‌ها را به مشارکت در اجرای طرح‌ها و برنامه‌ها تشویق می‌کنند. ایجاد خلاقیت در کانون‌های روستایی به توانمندسازی روستاییان کمک می‌کند. براین شالوده، برای تحول سکونتگاه‌های روستایی هر دو مقوله سرمایه اجتماعی و مشارکت از اهمیت فراوانی برخوردار است. در مجموع، از راه بهبود ابعاد سرمایه اجتماعی (آموزش و آگاهی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، شبکه و روابط اجتماعی، تشکل و گروه‌های اجتماعی، مشارکت اجتماعی) زمینه برای مشارکت روستاییان در برنامه‌ها و طرح‌ها فراهم می‌شود؛ و بدین‌وسیله تحول ابعاد محیطی - اکولوژیک، اجتماعی، اقتصادی، کالبدی - زیربنایی سکونتگاه‌های روستایی امکان پذیر می‌شود.

تقدیر و تشکر

این مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی بوده که در دانشگاه شهید بهشتی از آن دفاع شده است.

منابع

- Brown, R. S., & Ashman, Y. (1990). More or less guanxi: Trust is 60% network context, 10% individual difference. *Social Networks*, 54, 12-25.
- Dughayi, G. (2013). Women cannot lead: empowering women through cultural tourism in Botswana. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(4), 600-617.
- Erkko, H. M., & Renko, J. Y. (2016). Social capital as a concept in the social sciences: The current state of the debate. *Democratization*, 8(3), 189-210.
- Fikret Sapienza, J. G. (2018). The entrepreneur-environment nexus: Uncertainty, innovation, and allocation. *Journal of business Venturing*, 25(5), 449-463.
- Fraser, T. (2021). Japanese social capital and social vulnerability indices: Measuring drivers of community resilience 2000-2017. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 52, 101965.
- Ghoshal, Z. (2016). An exploratory study for the conceptualization of rural innovation in the Indian context. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 207, 807-815 .
- Hansi, A. P. M. S., & Batagoda, C. K. (2017). Open innovation: The next decade. *Research Policy*, 43(5), 805-811.
- Hofferth, S. L., & Iceland, J. (1998). Social capital in rural and urban communities 1. *Rural sociology*, 63(4), 574-598.
- Johnson, K. P., & De Kort, S. (2019). Social capital as a concept in the social sciences: The current state of the debate. *Democratization*, 8(3), 189-210.
- Jafari, N, Barghi, H., & Ghanbari, Y. (2017). Assessing the effects of social capital on governance in rural areas (Case study: rural areas of Zanjan city). *Human Resource Planning Studies*, 14(1), 75-91. (in Persian).
- Nations, U. (2017). *World population prospects*. Multimedia Library.
- Putnam R. (2017). Measuring social capital in five communities. *The journal of applied behavioral science*, 36(1), 23-42.
- Putnam R., & Goos, J. (2007). Measuring social capital in five communities. *The journal of applied behavioral science*, 36(1), 23-42
- Pearson, J., & Carr M., (2001). Social capital as a concept in the social sciences: The current state of the debate. *Democratization*, 8(3), 189-210.
- Portney, P. (2016). Measuring social capital in five communities. *The journal of applied behavioral science*, 36(1), 23-42.
- Results of Jiroft County Census, (2016)(in Persian).
- Robin, J. (2017). Measuring social capital in five communities. *The journal of applied behavioral science*, 36(1), 23-42.
- Shafiee Sabet, N, Anbarloo, M., & Yousefi Taleghani, A. (2017). Analysis of rural participation facilitators in the development of rural settlements (Case study: Chorzeq villages and Tarom city drama). *Human Resource Planning Studies*, 13(3), 729-744 (in Persian) .
- Sebastián, J., & Selle, H. (2019). Developing a social capital index for the Netherlands. *Social indicators research*, 113(3), 859-886.

- Sørensen, J. F. (2012). Testing the hypothesis of higher social capital in rural areas: the case of Denmark. *Regional Studies*, 46(7), 873-891.
- Suleimangoli, R., Rahmani, B., & Shafi'i Sabet, N. (2018). The level of access and influence of information and communication technology in the socio-economic fields of the rural community (Case study: Qaleh Qafeh village, Minoodasht city). *Human Resource Planning Studies*, 12(1), 103-118 (in Persian).
- Vasylenko, A. (2018). An exploratory study for conceptualization of rural innovation in Indian context. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 207, 807-815.
- Zelli, J. (2016). Developing a social capital index for the Netherlands. *Social indicators research*, 113(3), 859-886.

How to cite this article:

Shafieisabet, N., Ebrahimipour, F. (2023). Social capital and rural participation in spatial developments of rural settlements with the mediating role of perceived effects of plans and programs; (Case study: Esfandagheh District, Jiroft Township). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 18(2), 149-162.

ارجاع به این مقاله:

شفیعی‌نابت، ناصر و ابراهیمی‌پور، فائزه. (۱۴۰۲). سرمایه اجتماعی و مشارکت روستاییان در تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی با نقش میانجی اثرات ادراک شده از طرح‌ها و برنامه‌ها؛ (مطالعه موردی: بخش اسفندقه، شهرستان جیرفت). *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۸ (۲)، ۱۴۹-۱۶۲.